

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΑΤΣΗΣ

Προσφυγική Κρίση: Κίνητρο για την Αποκατάσταση της Ελλάδας ως Σταυροδρόμι Πολιτισμών

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΖΑΡΩΤΙΑΔΗΣ & ΕΙΡΗΝΗ ΟΖΟΥΝΗ

Σειρά Δημοσιεύσεων Οικονομικού Τμήματος
Αρ. 49

ΜΑΪΟΣ 2016

Προσφυγική Κρίση: Κίνητρο για την Αποκατάσταση της Ελλάδας ως Σταυροδρόμι Πολιτισμών

Γρηγόρης Ζαρωτιάδης, Dr., Αναπλ. Καθηγητής, gzarotia@econ.auth.gr

Ειρήνη Οζούνη, Υποψ. PhD, eirinioz@yahoo.gr

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Σχολή ΟΠΕ, ΑΠΘ

Ο περιορισμός της κοινωνικοοικονομικής σκέψης σε καθαρά τεχνοκρατικές θέσεις αποδυναμώνει τις σχετικές επιστημονικές αντιπαραθέσεις. Πρόκειται για μια περιοριστική μετάλλαξη, η οποία προκύπτει συχνά σκοπίμως, ακριβώς ως μέρος μια συντηρητικής τακτικής που θέλει να επιβάλλει ως αυτονόητες και αναντίρρητες αυτές τις αρχές και τις έννοιες που διατηρούν το υφιστάμενο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο.

Πρωτίστως η επίγνωση της προαναφερόμενης θέσης, αφετέρου η ηθική και ανθρωπιστική διάσταση της προσφυγικής κρίσης, ειδικότερα της κρίσης που προκλήθηκε από την επέκταση των συγκρούσεων στην Εγγύς και Μέση Ανατολή, απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή ως προς τη χρήση αγοραίων εννοιών και αξιών. Όλα αυτά δυσκόλεψαν πολύ τον προσδιορισμό του τίτλου αυτής της συνεισφοράς.

Τουναντίον ο σκοπός των επομένων παραγράφων είναι ξεκάθαρος: η ανάγκη της διαχείρισης των προσφυγικών ροών θα πρέπει να εδράζεται στις βασικές αρχές της ανιδιοτελούς προσφοράς, του αλτρουισμού και του σεβασμού στη ζωή. Όμως η ικανότητα της αποτελεσματικής διαχείρισης – ιδιαιτέρως όταν αυτές οι ροές αφορούν σε μαζικές, διευρυμένες μετακινήσεις πληθυσμών – σχετίζεται με τις βραχυχρόνιες και μακροχρόνιες προοπτικές κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης στις φιλοξενούσες περιοχές και κοινωνίες.

Ακριβώς αυτή πιστεύουμε ότι είναι η συνεισφορά του παρόντος δοκιμίου: η ανάδειξη της άμεσης αλλά και της μελλοντικής σημασίας για την Ελλάδα μιας αποτελεσματικής διαχείρισης των προσφυγικών ροών. Με αυτόν τον τρόπο θέλουμε να συνεισφέρουμε στην προοδευτική μετεξέλιξη της σχετικής δημόσιας συζήτησης στη χώρα, καθώς και στην καταπολέμηση του επικίνδυνου εξτρεμισμού σε μια κλειστοφοβική και ως εκ τούτου επιθετική Ευρώπη. Την Ευρώπη που τείνει να ακυρώσει, για δεύτερη φορά στην πρόσφατη ιστορία της, το ιστορικό της κερκτημένο, ακόμη και τις πιο συντηρητικές εκφάνσεις της παράδοσής της, αυτοπαγιδευμένη σε έναν ενδογενή, σύγχρονο σκοταδισμό.

Στο πλαίσιο της συνεχώς επεκτεινόμενης διεθνοποίησης, κάθε σοβαρή προσπάθεια μακρόπνου αναπτυξιακού σχεδιασμού πρέπει να ξεκινά από τα βασικά χαρακτηριστικά της κάθε κοινωνίας, τα οποία προσδιορίζουν τη θέση και τον ρόλο της στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Η αντίστοιχη συζήτηση στην περίπτωση της Ελλάδας πρέπει λοιπόν να βασίζεται στα ακόλουθα, οριζόντια, συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας:

- i. Μια συμπυκνωμένη γεωμορφολογική, κλιματική, κοινωνική, πολιτισμική και συνεπώς παραγωγική πολυποικιλότητα.
- ii. Η σχετική αφθονία «ποιοτικού» ανθρωπίνου δυναμικού.
- iii. Οι υφιστάμενες δομές έρευνας και ακαδημαϊκής δραστηριότητας.
- iv. Ένα ιστορικό, κοινωνικοπολιτικό κερκτημένο.
- v. Η ιδιαίτερη γεωπολιτική θέση της.

Με αφετηρία αυτά τα χαρακτηριστικά ο ρόλος της ελληνικής οικονομίας μπορεί να ειπωθεί μέσα από τον συνδυασμό των ακόλουθων τεσσάρων λειτουργιών:

- i. **Παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών** από ένα ευρύτερο φάσμα, των οποίων η διεθνής ανταγωνιστικότητα εδράζεται κυρίως στην **πιστοποιημένη ενσωμάτωση ιδιαίτερων ποιοτήτων και χαρακτηριστικών**, αντί ενός συνηθισμένου ανταγωνισμού κόστους, στον οποίο ούτως ή άλλως δεν θα υπήρχε προοπτική, καθώς η χώρα, εκ φύσεως, δεν έχει τη δυνατότητα παραγωγής κλίμακας.
- ii. Σε άμεση σχέση με τον προαναφερόμενο παραγωγικό προσανατολισμό, η χώρα μπορεί να αποτελέσει ένα **διεθνές εργαστήριο εφαρμοσμένης έρευνας και ανάπτυξης ειδικευμένων ποιοτήτων**. Σε αυτήν την προοπτική οι υφιστάμενες ακαδημαϊκές και ερευνητικές δομές θα είναι ιδιαίτερες αξιοποιήσιμες.
- iii. Η Ελλάδα ως ένα διεθνές κέντρο **ανώτερης / ανώτατης εκπαίδευσης και ακαδημαϊκής έρευνας**. Εδώ είναι σημαντική η συνδυασμένη αξιοποίηση των ανωτέρω δομών, καθώς και του πολύ σημαντικού ιστορικού, πολιτισμικού και επιστημονολογικού κεκτημένου της χώρας.
- iv. Ένα **σταυροδρόμι ανθρώπων και πολιτισμών, εμπορευμάτων και κεφαλαίων οικουμενικής σημασίας**. Ξεκάθαρα, αυτή η τέταρτη λειτουργία βρίσκεται σε άμεση σύνδεση με τις υπόλοιπες, διαπερνά οριζοντίως τον αναπτυξιακό σχεδιασμό της χώρας και ταυτοποιεί τον διεθνή ρόλο της, που πρέπει να ανακτήσει.

Ο προστατευτισμός ήταν η κύρια πολιτική στρατηγική για την υποστήριξη των εγχώριων παραγωγών. Όμως στο πλαίσιο μεταμοντέρνων, νεομερκαντιστικών θέσεων τα αντιδραστικά μέτρα υποκαθίστανται από προδραστικά: το κράτος επιδιώκει την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας της εγχώριας οικονομίας πραγματοποιώντας παρεμβάσεις με επίκεντρο την αξία χρήσης των εγχώριων προϊόντων και υπηρεσιών.

Ενόψει αυτής της προσπάθειας έχει ιδιαίτερη σημασία να μεταστρέφει κανείς τα (συγκριτικά) μειονεκτήματά του σε πλεονεκτήματα. Η εντατικοποίηση των προσφυγικών ροών στην περίπτωση της Ελλάδας αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα προβληματικών συνθηκών που μπορούν και πρέπει να μεταστραφούν σε κίνητρα, σε μια εντός πολλών εισαγωγικών «ευκαιρία» προκειμένου να ανταπεξέλθουμε στον προαναφερόμενο ρόλο της χώρας.

Η συστημική οικονομική κρίση, σε συνδυασμό με την διάψευση των προσδοκιών των νεοφιλελεύθερων συνταγών, μεταλλάσσεται ολοένα και πιο ξεκάθαρα σε περιφερειακές, (καταρχήν) πολιτικές αντιπαραθέσεις και (στη συνέχεια) στρατιωτικές συρράξεις. Έτσι επιδεινώνεται η κοινωνικοοικονομική και πολιτική κατάσταση στην Εγγύς και Μέση Ανατολή. Μια περαιτέρω ενίσχυση των προσφυγικών ροών δεν μπορεί λοιπόν να αποκλειστεί.

Από την άλλη, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) δεν κατάφερε να διαμορφώσει ένα πλαίσιο βιώσιμης αντιμετώπισης των προσφυγικών ροών – ακόμη και οι χώρες-μέλη που επιδεικνύουν αναπτυξιακό δυναμικό και πλεονασματική ζήτηση εργασίας διαπίστωσαν ότι οι μαζικές ροές είναι δύσκολο να αντιμετωπιστούν, το οποίο οδήγησε σε εξτρεμιστικές πολιτικές αντιδράσεις και στο κλείσιμο των συνόρων στο εσωτερικό της Ένωσης. Προκύπτει λοιπόν ο ξεκάθαρος κίνδυνος περαιτέρω, ραγδαίας επιδείνωσης της ανθρωπιστικής κρίσης, που συνδυάζεται με μια πολιτική κρίση, τόσο στο εσωτερικό των ευρωπαϊκών κρατών – φασισμός και φοβικός εθνικισμός – όσο και στις διακρατικές σχέσεις μέσα στην ΕΕ και στις γειτνιάζουσες περιοχές.

Όπως όμως διατυπώσαμε ήδη, οι κρίσεις πρέπει και μπορούν να μεταστραφούν σε ευκαιρίες. Ειδικότερα στην περιγραφόμενη κατάσταση, καθώς η Ελλάδα κατέστη

αναγκαστικά μέρος της προσφυγικής κρίσης, αλλά έχει κι εκείνα τα οριζόντια χαρακτηριστικά που προδιαγράφουν για την χώρα τον κατάλληλο ρόλο. (Ας θυμηθούμε για ακόμη μια φορά την τεταρτη λειτουργία, ως σταυροδρόμι ανθρώπων, πολιτισμών, εμπορευμάτων και κεφαλαίων).

Οι στιγμές είναι (ξανά) ώριμες για ριζοσπαστικές προόδους κι εμείς έχουμε την τύχη να βρισκόμαστε στο επίκεντρο αυτών των εξελίξεων. Το όραμα συνίσταται σε μια Ελλάδα που θα αποτελέσει παράδειγμα αντιμετώπισης της ανθρωπιστικής κρίσης, ένα υπόδειγμα ανοικτής (μη φοβικής) κοινωνίας, σε αντίθεση με την εμβάθυνση του συντηρητισμού και του φασισμού στην Ευρώπη, κοιτίδα της φιλοξενίας και της ανθρωπιστικής διαχείρισης των προσφυγικών ροών. Προοπτικά μπορούμε να λειτουργήσουμε ως πρωτοπόροι της ανασυγκρότησης ενός συνεργατικού πλαισίου και της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, στην Παρευξείνια Ζώνη και στην Εγγύς Ανατολή.

Στην περίπτωση μας η προσφυγική κρίση θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πρόσθετο κίνητρο για την αποκατάσταση της Ελλάδας ως σταυροδρόμι πολιτισμών, όπου επιπρόσθετα θα θα προκληθεί μια τουλάχιστον μεσοπρόθεσμη διέγερση της εγχώριας, ενεργούς, συναθροιστικής ζήτησης. Ανεξαρτήτως του οράματος, απαιτείται βεβαίως ένα σχέδιο και η σχετική πολιτική βούληση. Ενώ το δεύτερο προαπαιτούμενο ξεφεύγει από τους σκοπούς αυτού του δοκιμίου, οι βασικές συνιστώσες ενός σχεδίου θα αποτελέσουν το περιεχόμενο των επομένων παραγράφων.

Το ελληνικό κράτος καθυστέρησε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις μιας αυξανόμενης εισροής προσφύγων, δυστυχώς σε πλήρη αντιστοιχία με τις αναποτελεσματικές αντιδράσεις της ΕΕ. Εν μέρει λόγω αυτής της καθυστέρησης, η σημερινή αντιμετώπιση του αριθμού των προσφύγων αποκτά ολοένα και περισσότερο τα επικίνδυνα χαρακτηριστικά μιας γκετοποίησης, η οποία μπορεί να οδηγήσει στο κοντινό μέλλον σε μεγαλύτερα προβλήματα. Σε πλήρη αντίθεση με αυτήν την αδιέξοδη στρατηγική προτείνουμε μια πρωτοβουλία **ολοκληρωμένων, στρατηγικών, αστικών σχεδίων φιλοξενίας προσφύγων (ΑΣΦΠ)**. Ξεκινώντας με μια πρόσκληση / πρόκληση προς όλους τους φορείς σε κάθε μεγάλο αστικό κέντρο της χώρας, προς όλους τους παράγοντες της διοίκησης, της επιστήμης, της παραγωγής και του κοινωνικού τομέα, για μια αρχική, ανοικτή συνάντηση όπου θα επεξεργαστούν το σχετικό σχέδιο και θα προκύψει μια αναλόγως δομημένη συντονιστική επιτροπή. Σκοπός είναι η αξιοποίηση των υφιστάμενων δομών και χώρων στο αστικό πλαίσιο (π.χ. κενά διαμερίσματα, πανεπιστημιακές εγκαταστάσεις, εκθεσιακές δομές, διαθεσιμότητες ξενοδοχειακών και νοσοκομειακών δομών κλπ.), καθώς και η συντονισμένη συμβολή των συνδικαλιστικών οργανώσεων και των επιμελητηρίων στην ανάπτυξη και λειτουργία ενός συναφούς εθελοντικού κινήματος.

Το κάθε ΑΣΦΠ θα μπορούσε να συμπεριλαμβάνει τις ακόλουθες κατευθύνσεις:

- Την ανάληψη ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών για την ασφαλή μετακίνηση και την οργανωμένη υποδοχή προσφύγων σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις.
- Τη δόμηση και διατήρηση χώρων φιλοξενίας (ανοικτών και κλειστών).
- Την ανάπτυξη ενός συστήματος παροχής υπηρεσιών για τους πρόσφυγες – διατροφή, υγιεινή, ιατροφαρμακευτική υποστήριξη, εκπαιδευτικές υπηρεσίες προς παιδιά και ενήλικες, πολιτισμικές παρεμβάσεις κλπ.
- Τη συστηματοποιημένη, συντονισμένη δραστηριοποίηση παραγωγικών μονάδων της περιοχής και της διανομής των απαιτούμενων υλικών και προϊόντων.

Βεβαίως, εξίσου σημαντικό είναι το ζήτημα της χρηματοδότησης. Παρά την τρέχουσα οικονομική κρίση υπάρχουν ακόμη μια σειρά από δυνατότητες: διμερής υποστήριξη από

τους πόρους μεταναστευτικής πολιτικής που διαθέτουν άλλες χώρες, τα υφιστάμενα κοινοτικά ταμεία, η στοχευμένη αξιοποίηση αναπτυξιακών πόρων που δικαιούται η Ελλάδα προκειμένου να χρηματοδοτηθούν άμεσα εγχώριες παραγωγικές μονάδες που συμμετέχουν ενεργά στο σύστημα παραγωγής και διανομής των απαραίτητων υλικών και προϊόντων.

Όπως διατυπώθηκε και στην αρχή αυτού του άρθρου, η αποτελεσματική διαχείριση μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών είναι συνυφασμένη με τις άμεσες και τις μελλοντικές προοπτικές ανάπτυξης των φιλοξενούντων περιοχών. Το περιγραφόμενο σχέδιο οδηγεί σε μια αποτελεσματική αξιοποίηση των υποδομών, εκ της οποίας προκύπτει μια σημαντική «προϊκα» για τις συμμετέχουσες πόλεις. Υποστηρίζεται με αυτόν τον τρόπο η παραγωγική δομή της περιοχής: επέκταση της τοπικής ζήτησης, αξιοποίηση της πιστοποιημένης εταιρικής κοινωνικής ευθύνης των συμβαλλόντων τοπικών μονάδων. Επιπρόσθετα μπορούν να συσταθούν διεθνείς στρατηγικές συνέργιες των τοπικών παραγόντων με άλλα, διευρωπαϊκά και διεθνή δίκτυα, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε περαιτέρω κοινωνικοοικονομικές και ερευνητικές συνεργασίες.

Ειδικότερα για τη Θεσσαλονίκη, η ανάπτυξη και η πραγμάτωση ενός ΑΣΦΠ αναδεικνύει το ρόλο της ως κοινωνικοοικονομικό, πολιτισμικό κέντρο διεθνούς εμβέλειας, σε πλήρη συνάρτηση με την ιστορία της και τις μελλοντικές προοπτικές της.

Εν τέλει, οι ιστορικές εξελίξεις απαιτούν ιστορικές πρωτοβουλίες. Αλλιώς, θα μας ξεπεράσουν, είτε τα βαθύτερα προβλήματα που δημιουργούνται, είτε οι λύσεις που αργά ή γρήγορα θα προκύψουν